OIKEUSMINISTERIÖ
JUSTITIEMINISTERIET

Demokratia- ja julkisoikeusosasto
EU-oikeus ja tietosuoja

27.10.2021

EJ 9/2021 – E 17/2019 vp

Valtioneuvoston selvitys: Oikeusvaltiokertomus 2021 - Oikeusvaltiotilanne Euroopan unionissa

Eduskunnan lakivaliokunta on pyytänyt oikeusministeriöltä asiantuntijalausuntoa valtioneuvoston E-jatkokirjeestä koskien komission heinäkuussa 2021 antamaa tiedonantoa ”Oikeusvaltiokertomus 2021 – Oikeusvaltiotilanne Euroopan unionissa” (COM(2021) 700 final). Oikeusministeriö on osallistunut valtioneuvoston selvityksen valmisteluun.

Kuten komission tiedonannossa todetaan, oikeusvaltion keskeiset periaatteet ovat kaikille jäsenvaltioille yhteiset, ja ne on kirjattu niiden perustuslakeihin ja lainsäädäntöön: laillisuus, oikeusvarmuus, toimeenpanovallan mielivaltaisuuden kielto, tehokas oikeussuoja, jonka riippumattomat ja puolueettomat, perusoikeuksia kaikilta osin kunnioittavat tuomioistuimet takaavat, valtioelinten välinen toimivallanjako, yhdenvertaisuus lain edessä ja kaikkien viranomaisten velvollisuus noudattaa kaikessa toiminnassaan vakiintunutta lainsäädäntöä ja menettelyjä.[1] EU:n tuomioistuin on antanut useita oikeusvaltioperiaatetta koskevia ratkaisuja liittyen erityisesti tehokkaaseen oikeussuojan saatavuuteen (SEU 19 artiklan 1 kohdan toinen alakohta).[2]

Oikeusvaltioperiaate yhdessä demokratian ja perusoikeuksien kanssa muodostavat EU:n yhteisinä arvoina kaiken unionin toiminnan perustan. Oikeusvaltioperiaatteen toteutumisella on vaikutusta koko unionin toimintaan ja erityisesti vapauden, turvallisuuden ja oikeuden alueen toimintaan. Se vaikuttaa kansalaisten ja yritysten oikeuksien toteutumiseen. Konkreettisena vaikutuksena on ollut muun muassa kansallisten tuomioistuinten ennakkoratkaisupyynnöt EU:n tuomioistuimelle eurooppalaisen pidätysmääräyksen (EAW) soveltamisesta Puolaan tilanteessa, jossa oikeuslaitoksen riippumattomuus on uhattuna.

[1] Ks. myös Euroopan neuvoston alaisen Venetsian komission oikeusvaltioperiaatteen tarkistuslista ”Euroopan neuvoston demokratiaa oikeusteitse –komissio (Venetsian komissio) Oikeusvaltion tarkistuslista”.
[2] Ks. esim. Sieps (2021:3): Respect for the Rule of Law in the Case Law of the European Court of Justice: A Casebook Overview of Key Judgements since the Portuguese Judges Case, Pech Laurent, Kochenov Dimitry.

Postiosoite Postadress	Käyntiosoite Besöksadress	Puhelin Telefon	Faksi Fax	S-posti, internet E-post, internet
Oikeusministeriö PL 25 FI-00023 Valtioneuvosto Finland	Eteläesplanadi 10 00130 Helsinki Finland	0295 16001 Internat. +358 295 16001	09 160 67730 Internat. +358 9 160 67730	oikeusministerio@om.fi www.oikeusministerio.fi www.justitieministeriet.fi

Oikeusvaltiokertomus on yksi EU:n välineistä, joilla vahvistetaan oikeusvaltioperiaatetta unionissa. Marinin hallitusohjelmassa EU:n oikeusvaltioperiaatteen vahvistaminen on keskeisesti esillä ja Suomi on pitkään ajanut oikeusvaltioperiaatteen lujittamiseen tähtäävien EU:n välineiden kehittämistä.

Kyseessä on EU:n toinen oikeusvaltiokertomus. Kertomuksessa analysoidaan vuoden 2020 oikeusvaltiokertomuksen jälkeen tapahtunutta kehitystä. Kertomuksessa komissio esittää yhteenvedon EU:n jäsenvaltioiden oikeusvaltiotilasta ja antaa näin horisontaalisen kuvan kehityssuunnista oikeusvaltioperiaatteen toteutumisessa EU:ssa. Yhteenvedon lisäksi raportti sisältää maakohtaisen arvion jokaisesta 27 jäsenvaltiosta. Oikeusvaltiokertomuksessa kootaan yhteen suuri määrä EU:n lähteitä ja erinäistä kansainvälisten toimijoiden oikeusvaltioperiaatteeseen liittyvää aineistoa, kuten Euroopan neuvoston, sen alaisen Venetsian komission ja korruption vastaisen toimielimen GRECO:n sekä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntöä. Lisäksi kukin maan osalta on arvioinnissa käytetty kansallista aineistoa. Yhtenä oikeusvaltiokertomuksen tietolähteenä on EU:n oikeusalan tulostaulu. Tulostaulussa esitetään vertaileva yleiskatsaus jäsenvaltioiden oikeuslaitosten riippumattomuudesta, laadusta ja toimivuudesta (vuoden 2021 oikeusalantulostaulusta E 113/2021 vp). Suomen maaraportista ilmenee maavierailujen yhteydessä komission tapaamat tahot, muut kansainväliset tahot ja komission käyttämä EU:n, kansainvälisten toimijoiden ja Suomen kansallinen kirjallinen aineisto. Komissio järjesti kuulemisen, johon se sai vastauksia 235 taholta. EU:n oikeusvaltioraportissa kootaan näin saatu tieto yhteen ja luodaan kokonaiskuva.

Kertomus luo kokonaiskuvaa jäsenvaltioiden oikeusvaltiotilasta myös siten, että siinä käsitellään yhdessä neljää eri osa-aluetta: oikeuslaitos, korruptiontorjunnan kehys, tiedotusvälineiden moniarvoisuus ja hallintojärjestelmän osien keskinäinen valvontajärjestelmä. Lisäksi tämän vuoden kertomuksessa on käsitelty erityisesti Covid19-pandemian vaikutuksia. Monet kertomuksessa käsitellyistä kysymyksistä kuuluvat oikeusministeriön hallinnonalaan ja oikeusministeriö on osallistunut E-jatkokirjeessä kuvattuun kertomuksen valmistelumenettelyyn toimittamalla kirjallisia vastauksia komission kysymyksiin sekä osallistumalla komission maatarkastukseen. Komissio esittää jokaisen jäsenvaltion maaraportissa erinäisiä myönteisiä kehityssuuntia sekä kehittämiskohteita. Komissio tuo esiin myös huolenaiheita. Suomen maaraportin sisältöä on selostettu E-jatkokirjeessä.

Kertomus luo pohjan keskusteluille ja parhaiden käytäntöjen vaihtamiselle. Suomi on korostanut ennaltaehkäisyn ja yhteisymmärryksen kasvattamisen merkitystä. Kertomus tarjoaa pohjaa jäsenvaltioiden väliselle vuoropuhelulle ja parhaiden käytäntöjen tunnistamiselle. Lisäksi se tarjoaa pohjaa kansalliselle keskustelulle. Oikeusvaltioperiaatteesta on meneillä valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoimintaan liittyvä hanke, jossa arvioidaan EU:n oikeusvaltion tilaa ja kehitystä erityisesti oikeudellisesta näkökulmasta. Hankkeen selvitys valmistuu ensi keväänä.[3] Oikeusministeri Henriksson järjestää korkean tason seminaarin 11.11.2021, jossa keskustelun pohjana on juurikin EU:n oikeusvaltiokertomus ja tarkoituksena on pohtia suomalaisen oikeusvaltion tilaa ja mitä impulsseja komission oikeusvaltiokertomus antaa Suomelle oikeusvaltion kehittämisessä. EU-tason keskusteluiden osalta Suomi on myös pitänyt tärkeänä, että oikeusvaltioteemasta keskustellaan EU:n oikeusministereiden kesken. Näin on tehtykin viime vuoden raportin osalta ja näin on tarkoitus tehdä tämän vuoden jouluun OSA-neuvostossa.

Unionin käytössä olevat oikeusvaltioperiaatteeseen liittyvät välineet on nähtävä toisiaan täydentävinä. Oikeusvaltioperiaatteen lujittaminen edellyttää useita erilaisia keinoja ja eri tasolla tehtäviä toimenpiteitä. Toimenpiteet voidaan jakaa 1) tietoa ja yhteistä ymmärrystä lisääviin 2) ennaltaehkäiseviin ja 3) tilanteisiin reagoimiseen. Myös komission tiedonannossa todetaan, että oikeusvaltiokertomus on osa

[3] Ks. tarkemmin Helsinki Rule of Law Forumin sivuilta.

laajempia EU:n toimia sen perusarvojen edistämiseksi ja puolustamiseksi. Tähän kuuluvat muun muassa eurooppalaisen demokratian toimintasuunnitelma ja perusoikeuskirjan uudistettu täytäntöönpanostrategia sekä tasa-arvon unionia koskevat kohdennetut strategiat. Yksi tähän liittyvä näkökohta on EU:n lainsäädännön soveltamisen valvonta ja perusoikeuskirjassa vahvistettujen perusoikeuksien suojelu rikkomusmenettelyjen avulla.

Yksikönpäällikkö Tia Möller